

«ХАРКІВСЬКІ СОЦІОЛОГІЧНІ ЧИТАННЯ»: РЕПРОДУКУЮЧИ ТРАДИЦІЇ ТА ТВОРЯЧИ НОВІ

В умовах динамічних соціальних змін і суспільних катаклізмів збереження традиційних структур важливим елементом є відтворення соціальної тканини. Не в останню чергу це стосується тканини наукової інтеракції – тонкої, важко і тривало створюваної, «дефіцитної». З впевненістю можна зазначити, що українській соціології це здебільшого вдається, незважаючи на різні ексцеси та розбіжності.

Так, перший тиждень листопада 2015 р. в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна став тижнем соціологічної науки, центральною подією якого була чергова (XIX) Міжнародна наукова конференція «Харківські соціологічні читання». Однак розпочався тиждень дводенною сесією спеціалізованої вченої ради Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна із захисту дисертацій із соціології. На засіданнях ради 3 та 4 листопада прийнято та успішно захищено дисертаційні дослідження І.І. Кузінної «Довіра до політичних інститутів в Україні: концептуалізація феномену та фактори формування» (м. Харків, науковий керівник – доцент О.М. Кислова), О.І. Зубарєвої «Дискурс соціального контролю як об'єкт соціологічного теоретизування: методологічні реконфігурації» (м. Дніпропетровськ, науковий керівник – доцент О.В. Ходус), О.Б. Буданової «Політична комунікація в інтернет-просторі: український контекст» (м. Харків, науковий керівник – академік В.С. Бакіров), В.В. Ніколенка «Гастрономічні детермінанти суспільного життя: соціологічний вимір» (науковий консультант – проф. В.Г. Городяненко).

Своєрідною увертюрою до «Харківських соціологічних читань» стала ще одна подія – відкрита лекція одного з провідних соціологів України, головного наукового співробітника відділу соціології культури та масових комунікацій Інституту соціології НАН України, професора факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академіка Української академії політичних наук, почесного члена Соціологічної асоціації України та лауреата премії Національної академії наук України імені М.С. Грушевського Анатолія Олександровича Ручки на тему: «Цінності та ціннісні зміни в соціологічній перспективі». Лекція відбулася в аудиторії імені О.А. Якуби, за ініціативи якої у 1994 р. проведено перші «Харківські соціологічні читання». Лекція викликала неабиякий інтерес з боку студентів і викладачів соціологічного факультету Харківського університету. І цей інтерес був виправданим: присутні на лекції дізналися, як вибудовуються сучасні теорії цінностей, на чому робиться акцент в контексті цих теорій, як ціннісна динаміка впливає на соціокультурну трансформацію сучасного суспільства. Особливу увагу професор А.О. Ручка приділив концепції Р. Інглхарта, зокрема питанням глобального ціннісного зсуву – переходу від матеріалістичних (фізична та економічна безпека) до постматеріалістичних (якість життя, політична участь, самореалізація тощо) цінностей. Хоча для багатьох слухачів ця теорія є вже знайомою, проте оригінальність і авторський виклад перетворювали матеріал лекції на дійсно цікавий і «ексклюзивний».

Крім того, Анатолій Олександрович зупинився на важливості розробки соціологічної теорії цінностей та їхньої екзистенції – об'єктивної та суб'єктивної (в термінології лектора), акцентувавши увагу на чинниках актуалізації ціннісного дискурсу: «Можна виокремити такі основні причини загострення ціннісної проблематики та виникнення ціннісної кризи в Європі в наш час, як технічний розвиток, загальний демографічний спад, глобалізація, посилення міграційних процесів тощо».

Такий початок «тижня соціології» в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна виявився вдалим. 5–6 листопада 2015 р. відбулась XIX Міжнародна наукова конференція «Харківські соціологічні читання», яка цього року присвячена темі: «Соціологія в Україні: виклики солідарності та солідарні відповіді». На конференції були присутні вітчизні та закордонні фахівці-соціологи.

Пленарне засідання конференції відкрив ректор Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, академік НАН України, Президент Соціологічної асоціації України Віль Савбанович Бакіров, який своїм виступом «Солідарність: зміна парадигми?» задав вектор роботи конференції. Його гостроактуальний, сповнений апеляцій до сучасних процесів і феноменів виступ схвально прийнятий спільнотою колег. Дещо в іншій площині тему продовжено доповідями відомих українських соціологів А.О. Ручки та І.Ф. Кононова. Так, Анатолій Олександрович в доповіді «Політико-ідеологічна сегментація українського соціуму: поліментальні вияви та перспективи консенсусу» звернув увагу присутніх на проблему політико-ідеологічної сегментації українського соціуму та перспективах консенсусу. Емпіричний матеріал на тлі глибокої теоретичної бази представив доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри філософії та соціології Луганського національного університету імені Тараса Шевченка Ілля Федорович Кононов, який присвятив свою доповідь «Криза і війна як травматичні події в біографіях мешканців Донбасу» актуальним питанням життєдіяльності мешканців Донбасу. Емоційно сповнені та соціологічно змістовні фрагменти з багатої емпірики перепліталися з вдало побудованими узагальненнями, а важливість і соціальна значущість розглянутих у доповіді проф. І.Ф. Кононова проблем спричинили широку та детальну дискусію.

Під час перерви відбулося засідання Правління САУ, після чого у межах конференції відбулись 2 круглих столи та засідання секцій, де обговорювались актуальні проблеми українського суспільства і роль професійної спільноти соціологів у їхньому вирішенні. Модератором круглого столу «Соціальна відповідальність соціологів: актуальні виклики» була доктор соціологічних наук, професор кафедри соціології Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Ю.Г. Сорока, ініціатором проведення та модератором круглого столу «Європейська асоціація дослідників освіти: перші кроки в Україні» – доктор соціологічних наук, професор, завкафедрою правознавства, соціології та політології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка С.А. Щудло.

Обговорення болючих проблем соціальної практики та їхньої медійної презентації, ролі соціологів та обмежень соціологічних практик у сучасному суспільстві, можливостей соціологічної науки та її обов'язків – усе це було лейтмотивом зазначених нами заходів, однак найбільш об'ємно та релевантно це представлено на першому з круглих столів. Демократичність дискусії та стилю модерування сприяли високій інтенсивності та продуктивності роботи круглого столу, який позиціоновано таким чином: «Тематика круглого столу зумовлена загальною ситуацією, подіями в Україні протягом двох останніх років: масовими проявами громадянської непокори, анексією територій, веденням бойових дій тощо. На сьогодні можливість проведення соціологічних досліджень виявилась під загрозою не тільки через відсутність релевантної соціально-демографічної інформації про певні території, але й з небажанням респондентів брати участь в опитуванні та відсутністю можливості гарантувати безпеку респондентів». Звісно, ця тематика не є новою чи унікальною (близьким темам присвячено дискусії в межах Львівського соціологічного форуму – 2015, а також есе на цьогорічному конкурсі імені Н.В. Паніної «Молодий соціолог року», який проводить Інститут соціології Національної академії наук України),

однак на даний момент вона є настільки невичерпною та болючою, що її обговорення стало центральним моментом усієї конференції.

Під час круглого столу розглянуто бауманівське та буравістське питання значення соціологічних досліджень у контексті актуальної ситуації в Україні; луманівське питання комунікації українських соціологів з державою, громадськістю, медіа, соціальними мережами, колегами; бурдєвістське питання впливу соціальних інтересів досліджуваних груп і категорій людей на тематику і стратегію дослідження, а також мертонівське питання співвідношення соціальної відповідальності з академічною солідарністю соціологів. Своєрідним вираженням останньої стала приємна та знаменна подія – нагородження медаллю САУ імені Б. Кістяківського «За видатний внесок у розвиток соціології» завідувача відділом методології та методів соціології, заступника директора з наукової роботи Інституту соціології НАН України, головного редактора академічного журналу «Соціологія: теорія, методи, маркетинг», доктора філософських наук, професора Євгена Івановича Головахи.

У межах круглого столу «Європейська асоціація дослідників освіти: перші кроки в Україні» відбулася широка дискусія, де взяли участь відомі дослідники освіти в Україні, які представляли такі центри дослідження освіти, як Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія», Львівський національний університет імені Івана Франка, Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України та ін. Увагу учасників круглого столу зосереджено на питаннях членства України в Європейській асоціації дослідників освіти, перевагах та етичних принципах членства в цій асоціації, а також формуванні Української асоціації дослідників освіти.

Цікавим і неординарним продовженням «тижня соціології» в Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна 11 листопада 2015 р. стали публічні міні-лекції ряду молодих харківських соціологів для членів Студентського наукового товариства Харківського університету. Виступи аспірантів (Дмитра Бойка; Романа Борисова; Аліни Калашнікової) та доцентів Артема Литовченка (кафедра політичної соціології) та Олександра Голікова (кафедра соціології) з великою цікавістю сприйняті слухачами, серед яких були як викладачі, студенти та аспіранти соціологічного факультету, так і студенти інших факультетів Харківського університету. Сама назва серії лекцій – «Science is Fun» – зорієнтувала на бриколаж науковості з епатажем, ерудиції з розвагою, глибини з яскравістю. І дійсно, лекторам вдалося показати, що наука може бути веселою, про що свідчать назви лекцій: «Чоловічий шовіністичний гумор, або В кожному жарті є частка...», «Сміх в офіційній атмосфері як ритуал, або Чому ми сміємося над жартами шефа», «Інвективізація науки, або Ефективність лайки як інструменту наукового пізнання», «Як знати про те, що ми знаємо? Неочевидні парадокси нашого повсякденного життя», «Демотиватор як соціокультурний феномен».

Нарешті, своєрідним «фінальним акордом» цього «тижня соціології» стала публічна лекція доктора соціологічних наук, професора, завідувача кафедри соціальних структур і соціальних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка Ольги Дмитрівни Кущенко на тему: «Виклики соціальних нерівностей в Україні і сучасній соціології». Студенти соціологічного факультету із зацікавленістю слідкували за всіма перипетіями генези та становлення тематики соціальних нерівностей у світовій соціології, нюансами сучасних теорій соціальної диференціації та стратифікації, амбіціями економічних і соціологічних теорій нерівності

в XXI ст. не тільки діагностувати, але й «виліковувати» соціоструктурні «хвороби» сучасного суспільства (зокрема, на прикладі концепцій А. Сена, Дж. Стігліца та інших).

На нашу думку, все викладене свідчить про те, що «Харківські соціологічні читання» залишаються центральною подією не тільки наукового життя соціологічного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна чи Харківського відділення САУ, але й усієї української соціології. Звісно, розглянути представлені на них проблеми та питання не є можливим. XIX «Харківські соціологічні читання» завершилися, до зустрічі на XX ювілейних «Харківських соціологічних читаннях» у 2016 р.!

Л.Г. Сокурянська,
*професор, д-р соціологічних наук,
завкафедрою соціології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,*

О.С. Голіков,
*доцент, канд. соціологічних наук,
докторант кафедри соціології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*